

BANKLARNING IQTISODIY FAOLIYATI: NATIJALAR VA MUAMMOLAR.

Samarqand Iqtisodiyot va Servis instituti Bankmoliya xizmatlari fakulteti Bank ishi va audit yo'nalishi 2-kurs talabasi Choriyev Yashnarbek Abdig'affor o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqolada Respublikamizda valyuta munosabatlarini tartibga solish tizimida valyuta siyosatining uslubiy asoslarini takomillashtirish, milliy valyuta kursining iste'mol tovarlariga nisbatan yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy ta'siriga barham berish markaziy banklarning valyuta siyosatida muhim o`rin egallashi haqida so'z boradi.

Kalit so'z: Valyuta, bank tizimi, tijorat banklari, iqtisodiyotni erkinlashtirish, bank kapitali, pul-kredit siyosati.

Abstract: This article talks about improving the methodological foundations of currency policy in the system of regulating currency relations in our Republic, eliminating the possible negative effects of the national currency exchange rate on consumer goods, and the important place in the currency policy of central banks.

Key words: Currency, banking system, commercial banks, economic liberalization, bank capital, monetary policy.

Аннотация: В данной статье говорится о совершенствовании методологических основ валютной политики в системе регулирования валютных отношений в нашей Республике, устраниении возможного негативного влияния курса национальной валюты на товары народного потребления, а также важном месте в валютной политике центральных банков. .

Ключевые слова: Валюта, банковская система, коммерческие банки, либерализация экономики, банковский капитал, денежно-кредитная политика.

Kirish(Introduction). 2017-yil 20-aprelda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "bank tizimini yanada rivojlantirish chora tadbirlari to'g'risida"gi

PQ-2989-sonli qarori qabul qilindi. Mazkur qaror bilan “2017-2021 yillarda bank tizimini kompleks rivojlantirish dasturi” tasdiqlandi.

Mamlakatimiz Prezidenti bank munosabatlarini erkinlashtirish va bank siyosatini takomillashtirish borasida to’xtalib: “...biz uchun bosh yo’nalish – birjadan tashqari valyuta bozorini rivojlantirish va mustahkamlash, tijorat banklarining valyuta resurslarini ko’paytirish hisobidan ular hech qanday litsenziya va kvotalarsiz xohlagan vaqtida o’z mijozlariga valyuta operatsiyalari bo'yicha xizmat ko'rsatishini ta'minlashdan iborat”, deb ta’kidlagan edilar. Prezidentimiz tomonidan asoslab berilgan ushbu bosh yo’nalishga erishishni ta’minalash mamlakatning valyuta munosabatlarini rivojlantirish, rezidentlarning moliya bozorlarida faol ishtirok etishlari uchun zarur bo’lgan shart-sharoitlarni yaratish, milliy valyuta bozorining likvidliligini ta’minalash, mamlakatning eksport salohiyatini yuksaltirish kabi milliy iktisodiyotning barqaror sur’atlarda yuksalishini ta’minalash imkonini beruvchi vazifalarni hal qilishning dolzarbligini belgilab beradi. Ushbu holat valyuta munosabatlarini tartibga solish tizimining, respublikada olib borilayotgan valyuta siyosatining ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Iqtisodiyotni erkinlashtirish bosqichida O’zbekiston Respublikasi valyuta tizimida valyuta munosabatlarini tartibga solishda valyuta siyosatini takomillashtirish borasida qator muammolar mavjud bo’lib, valyutaning birjadagi kursi bilan uning qora bozordagi kursi o’rtasidagi farq katta ekanligi, joriy valyuta bozori likvidlilik darajasining past darajada ekanligi shular jumlasidandir.

Respublikamizda valyuta munosabatlarini tartibga solish tizimida valyuta siyosatining uslubiy asoslarini takomillashtirishning zarurligi tanlangan mavzusining dolzarbligini belgilab beradi.

Maqolaga metodologik baza sifatida, xalkaro valyuta munosabatlarini tashkil kilish va tartibga solish masalalari borasida taniqli iqtisodchi olimlar Krasavina L.N., Nagovitsin A.G., Moiseev C.R. va boshqalarning ilmiy izlanishlaridan foydalanildi. Bundan tashqari Respublikamiz olimlaridan A.Vaxabov, N.Jumayev, T.Bobakulovlarning ilmiy ishlarida valyuta munosabatlarini tartibga solish va valyuta siyosatini takomillashtirish masalalarining ayrim jihatlari o'z ifodasini topgan. Masalan, A.Vaxabovning ilmiy izlanishlarida valyuta munosabatlarini tartibga solish boskichlariga xos bo'lgan evolyutsion jarayonlar ilmiy jihatdan asoslab berilgan. N.Jumaev Respublikamizda valyuta munosabatlarini tartibga solishni va valyutaviy nazorat amaliyotini takomillashtirish, joriy valyuta bozorining likvidliligini va birjadan tashqari valyuta bozorini rivojlantirishni ta'minlash borasida . T.Bobakulov o'zining ilmiy ishlarida to'lov balansi defitsitining milliy valyuta kursiga ta'siri, Markaziy bankning monetar siyosatini mukammallashtirish yo'li bilan valyuta munosabatlarini tartibga solish tizimini takomillashtirish yo'nalishlarini ko'rib chiqqan.

Tahlil va natijalar(Analysis and results). Bozor iqtisodiyotining negizini bank tizimi tashkil etadi. Xilma-xil bo'lgan **bank tizimi** o'z ichiga bank tartibotlaridan tashqari, bozor faoliyati jarayonida shakllanadigan, kredit berish, qimmatli qog'ozlar oldi-sotdisi, moliyaviy xizmatlarini amalga oshirish, investitsiyalar, ssuda va hokazolar borasidagi iqtisodiy munosabatlarining deyarli butun majmuyini oladi.¹

Iqtisodiy o'sish darajasini oshishi (pasayishi):

Majburiy zaxiralar normasining oshirilishi (tushirilishi);

Markaziy bank tomonidan qimmatli qog'ozlarni sotib olinishi (sotilishi) ;

Markaziy bank hisob stavkasining oshirilishi (tushirilishi);

Xususiy banklar tomonidan ssuda kapitali taklifining qiskarishi (o'sishi)

Ssuda foizi stavkasining o 'sishi (kamayishi)

¹ Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.

Ssuda kapitaliga talabning pasayishi (oshishi)

Investitsiya faolligining kamayishi (o'sishi)

Iqtisodiy o'sish sur'atining pasayishi (ko'tarilishi)

Markaziy bank siyosatining instrumentlari

Sivosat instrumentlari	Umumiy tavsif
Pul emissiyasi	Muomaladagi naqd pullar o'sishi.
Zaxira siyosati	Markaziy bank tomonidan tijorat banklarining (va boshka moliyaviy institutlar) depozit hisoblariga tushuvchi mablagiarning bir kismini majburiy zaxiraga ajratish me'yорini belgilanishi.
Valuta siyosati	Mamlakatda pul lakkifi mikdoriga bevosita ta'sir ko'rsatish. MB valuta sotib pul miqdorini qisqartiradi, xarid qilib esa uning miqdorini oshiradi.
Ochiq bozor siyosati	MB tomonidan kimmatlari kog'ozlar salosi va xandi.
Hisob siyosati MB tomonidan tijorat banklariga ssudalar berish uchun hisob stavkasi yoki qayta moliyalashtirish stavkasi belgilanishi.	MB tomonidan tijorat banklariga ssudalar berish uchun hisob stavkasi yoki qayta moliyalashtirish stavkasi belgilanishi.

Bankning ahamiyati:

- Mamlakatda pul-kredit siyosatini olib borishda vakil sifatida ishtirok etishi
- Jismoniy va yuridik shaxslarning bo'sh pul mablag`larini turli xavf xatarlardan himoya qilishi
- Pul mablag`lari moliyaviy bozor oldi-sotdisida vositachi bo'lib ishtirok etishi
- Korxona va tashkilotlarni pul mablag`lari bilan ta'minlash va saqlanishi Muomalaga maxsus tovar, pulni ishlab chiqarish
- Mijozlar talabi asosida kredit mablag`lari bilan ta'minlashi

O`zbekistan Respublikasi iqtisodiyotini rivojlantirishning hozirgi bosqichida milliy valyuta bozorida oldi-sotdi ob'ekti vazifasini AQSh dollari bajarayotganligi, xo`jalik yurituvchi sub'ektlarning xorijiy valyutadagi zaxiralarining 80 foizdan ortiq qismini AQSh dollarida shakllanganligi, mamlakatimiz tijorat banklari tomonidan chet el valyutasida berilgan kreditlarning 66 foizdan ortik kismini (2006 yilning 1 yanvar xolatiga) AQSh dollarida berilganligi O`zbekiston Respublikasi Markaziy banki xorijiy valyutalardagi zaxiralarining diversifikatsiya darajasiga salbiy ta'sir qilmoqda.

Shuningdek, Markaziy bank O`zbekiston xukumatiga, uning xorijiy investitsiyalar va xalqaro kreditlar bo'yicha bergen kafilliklari bo'yicha majburiyatlarini bajarishda, Gold svop operatsiyalari orkali amaliy yordam kursatishi mumkin. Ya'ni, Markaziy bank xukumatning xorijiy valyutadagi to`lovlar uchun zarur bo`lgan miqdordagi tushumni olish imkonini beradigan miqdordagi spot sharti bo'yicha sotadi. Xorijiy valyutada olingan tushumni xukumatga beradi. Undan keyin esa, Markaziy bank bilan xukumat o`rtasida tuzilgan to`lov shartnomasining muddatidan kelib chiqqan xolda, Markaziy bank xorijiy Markaziy bank bilan forward valyuta shartnomasini tuzadi. Forward shartnomasining muddati tugashi bilan

O`zbekiston Respublikasi Markaziy banki Xukumatdan olingen xorijiy valyutadagi tushum xisobidan oltinni forward kursi bo`yicha sotib oladi.²

Milliy valyuta kursining iste'mol tovarlarining baxsiga nisbatan yuzaga kelishi mumkin bo`lgan salbiy ta'siriga barxam berish markaziy banklarning valyuta siyosatida muhim urin egallaydi. Buning boisi shundaki, inflyatsiya va valyuta kursi o`rtasida uzviy aloqadorlik mavjud. Odatda, milliy valyuta kursining pasayishi kelgusida inflyatsiyaning o`sishiga olib keladi. Inflyatsion tayzik. foiz stavkalarining o`sishi bilan susayishi mumkin, ammo foiz stavkalarining o`sishi investitsion va iste'molchi talabining pasayishiga olib kelishi mumkin. Agar milliy valyutaning qadrsizlanishi xo`jalik yurituvchi sub'yecktlarning investitsiya portfelining o`zgarishi natijasi bo`lsa, u xolda, bunday qadrsizlanish yuqori darajadagi inflyatsiyani yuzaga keltirishi mumkin. Bunday sharoitda foiz stavkalarining usishini ta'minlash inflyatsiyani jilovlashning oqilona yo`li xisoblanadi. Agar milliy valyutaning qadrsizlanishi tashki savdo shartlarining uzgarishi oqibati bo`lsa, u xolda foiz stavkalari pasaytirilishi lozim. Chunki bunday sharoitda sof eksport va umumiyl talab qisqaradi.

Shunisi xarakterliki, milliy valyutaning qadrsizlanishi umumiyl talabning qiskarishiga olib kelgan sharoitda Markaziy bank tomonidan restriktsion pul-kredit siyosatining qo'llanilishi milliy iqtisodiyotning rivojiga salbiy ta'sir kursatadi, ya'ni YalMning o`sish sur'ati sekinlashadi.

Markaziy bankning valyuta siyosati an'anaviy monetar instrument sifatida pul-kredit siyosatining oraliq, va pirovard maqsadlariga mos kelishi lozim. Boshqacha qilib aytganda, Markaziy bankning valyuta siyosati bilan pul-kredit siyosati o`rtasida qarama-qarshilik tez-tez uchrab turadi. Masalan, respublikamizda tijorat banklariga

---

² Iqtisodiy ta'lilotlar tarixi. T.: «Fan va texnologiyasi 2007. 9-bet

naqd pul tushumi bo`yicha «naqd pullarni qaytish koeffitsientlari» deb nomlanuvchi ko`rsatkich sifatida majburiyat yuklangan. Bundan tashqari respublikamiz tijorat banklarining aylanma kassalariga kelib tushgan naqd pullarning asosiy qismi (75-80%) birinchi darajadi to`lovlarni (davlat byudjetining kassa ijrosi bilan bog`lik bo`lgan to`lovlar) to`lashga yo`naltirilmokda. Natijada, respublikamizning tijorat banklarida sumdagi naqd pullarning yetishmasligi muammosi yuzaga keldi. Bunday sharoitda tijorat banklari naqd xorijiy valyutalarni sotib olishdan manfaatdor bo`lmaydi. Chunki naqd xorijiy valyutalarni bank tomonidan sotib olinishi uning sumdagi chiqimlari summasining oshishiga olib keladi va buning oqibatida naqd pullarning yetishmasligi muammosi yanada chuqurlashadi.³

Xorijiy mamlakatlarning amaliyotida ham pul-kredit siyosati bilan valyuta siyosati o`rtasidagi qarama-qarshilikni kuzatish mumkin. Masalan, Rossiyada 1998-2000 yillarda milliy bank tizimidagi zaxiralarning o`sishi sharoitida rubldagi pul massasining ma'lum qismini muomaladan olish imkonini beradigan moliyaviy instrumentlar yetarli bo`lmaganligi sababli pul agregatlarining o`sishi yuz beradi.

Fikrimcha, Markaziy bankning valyuta siyosati bilan pul-kredit siyosati o`rtasiga qarama-qarshilikni o`z vaktida bartaraf etish valyuta siyosatining samaradorligini oshirishga xizmat kiladi.

Xulosa qilib aytganda, Markaziy bankning valyuta siyosatini takomillashtirish milliy valyutaning nominal va real almashuv kurslarining oqilona darajasini ta'minlash imkoni beradi va uning pul-kredit siyosatining oraliq; va pirovard maqsadlariga erishishdagi amaliy axamiyatini oshiradi.

O`zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan valyuta siyosatini takomillashtirishning bir qancha yo`nalishlarini muhokama etishga harakat qildik.

---

³ Vaxobov A.V., Xojibakiev Sh.X., Mo'minov N.G. "Xorijiy investitsiyalar". O'quv qo'llanma.- T.: Moliya, 2010.-328 b

1. Valyuta risklarini samarali boshqarish va tartibga solish.

Hozirgi vaqtida respublika bank tizimida valyuta risklarini tartibga solish mexanizmi Markaziy bankning 1998 yil 28 martdagi 392- sonli xati, ya’ni «Ochiq valyuta pozitsiyasini yuritish qoidalari»ga muvofik holda amalga oshiriladi.

Ochiq valyuta pozitsiyasi miqdori vakolatli bank tomonidan sotib olingan va sotilgan chet el valyutasi summalar o’rtasidagi farq sifatida belgilanadi. Bunda har qanday bir turdagи chet el valyutasi bo'yicha ochiq valyuta pozitsiyasi limiti har bir operatsion ish kuni oxirida 5 foizdan, uning summar limiti esa — vakolatli bank o'z mablag'larining — 20 foizdan oshmasligi kerak.

Mazkur tartib Xalqaro valyuta fondi tavsiyalari asosida ishlab chiqilgan bo'lib, u chet-el valyutasini xarid qilish va sotishga oid operatsiyalardan kelib chiquvchi pozitsiyani samarali boshqarishga imkoniyat yaratadi. Ammo, hisob yuritish xususiyatlariga ko'ra respublikamizda yangi hisob varaqalar rejasi joriy etilganidan so'ng, shuningdek, valyuta bozori joriy ahvoli o'zgargach, amaldagi qoidalari, vakolatli banklarning valyuta operatsiyalari kengayishi va xorijiy valyutaga asosiy vositalar sotib olish natijasida vujudga kelishi mumkin bo'lgan valyuta bozorini minimallashtirish bo'yicha aniq yo'riqnomalarga ega emas edi. Xususan, ushbu tartibda ochiq valyuta pozitsiyasi vakolatli bank tomonidan mijozlar topshiriqnomalari bo'yicha chet-el valyutasini xarid qilishda ochiq valyuta pozitsiyasi vujudga kelishi mumkinligi nazarda tutilgan. Bu esa amaldagi me'yoriy bazani qayta ishlashni talab etadi.⁴

Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzada ta'kidlaganlaridek, — «Bugungi sharoitda, internet va elektronika davrida iqtisodiyot tarmoqlarida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, «Elektron hukumat» tizimi faoliyatini yanada rivojlantirish ustuvor ahamiyatga

⁴ Karimov I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.

egadir. Jahan tajribasi shundan dalolat beradiki, ayni paytda global iqtisodiyotda kompyuter va telekommunikatsiya texnologiyalari, dasturiy ta'minot mahsulotlarini ishlab chiqarish va ular asosida keng turdag'i interfaol xizmatlar ko'rsatishni o'z ichiga olgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasining roli va ahamiyati tobora ortib bormoqda». Zero, keyingi yillarda O'zbekiston bank tizimida izchil va aniq maqsadli islohotlar olib borilmoqda, chora-tadbirlar, bank-moliya xizmatlarini ko'rsatish sifatini tubdan yaxshilashga doir bir qator qarorlar qabul qilindi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 27-iyundagi «O'zbekiston Respublikasining Milliy axborot-kommunikatsiya tizimlarini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-1989-sonli Qarori bilan Markaziy bankning «Chakana to'lovlarni real vaqt rejimida amalga oshirish kliring tizimini yaratish hamda xizmat ko'rsatuvchilarining billing tizimi bilan integrallash» loyihasi respublika «Elektron hukumat» tizimining axborot tizimlari tarkibiga kiritildi. Shu munosabat bilan respublikamizda naqd pulsiz chakana to'lovlarning amalga oshirilishida jismoniy shaxslar va ulardan to'lovlarni qabul qilib oluvchi tomonlar o'rtaida hisob-kitoblarning zamonaviy samarali tizimini tashkil etish maqsadida, «O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining hisob-kitoblar kliring tizimi to'g'risida»gi Nizom ishlab chiqilib, O'zbekiston Respublikasi Markaziy bank Boshkaruvining 2014-yil 21-fevraldagi 4/4-sonli qarori bilan tasdiqlangan holda Adliya vazirligida 2014-yilning 4-aprelida 2570-son bilan davlat ro'yxatiga olindi.

Ushbu Nizom talablari respublikamizda jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan Kliring tizimi orkali milliy valyutada naqd pulsiz chakana to'lovlarni amalga oshirishga nisbatan tatbik etiladi. Kliring tizimini yaratishdan maksad unga tijorat banklari filiallari, kassalari va O'zbekiston banklari assotsiatsiyasi qoshidagi Yagona umumrespublika Protsessing markazini ulagan holda, jismoniy shaxslarga soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni, shuningdek, kommunal xizmatlar va mobil aloqa operatorlari uchun to'lovlarni real vakt rejimida amalga oshirish imkoniyatini yaratishdan iborat. Bundan tashqari, Mazkur tizim mijozlarga kechayu-kunduz bank

hisobvaraklariga masofadan xizmat ko‘rsatish va bank infokiosklari orqali ishslash imkoniyatini beradi. Mazkur O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki Hisob-kitoblar kliring axborot dasturiy majmuasining loyihasi ikki boskichda amalga oshirildi.

Ayni paytda, 2016-yilning 1-yanvar holatiga bank hisobvaraklarini masofadan boshkarish tizimlaridan foydalanuvchilar jami soni 1 061 022ta bo‘lib, shundan internet-banking va «Bank-Mijoz» dasturiy majmuasi xizmatlaridan foydalanuvchilar soni 81 492 tani tashkil etgan bo‘lsa, mobil-banking va sms-banking xizmatlaridan foydalanuvchilar soni esa 979 530 tani tashkil etadi. Bu esa, o‘tgan 2011-yil 1-yanvar holatiga (24 545taga) nisbatan bank hisob varaqalarini masofadan boshkarish tizimlaridan foydalanuvchilar jami soni 43 barobardan ortiq oshganligidan dalolat beradi. Xususan, o‘tgan qiska besh yil mobaynida internet-banking va «Bank-Mijoz» dasturiy majmuasi xizmatlaridan foydalanuvchilar soni 5,7 baravarga oshgan bo‘lsa, mobil-banking va sms-banking xizmatlaridan foydalanuvchilar soni esa 95 baravarga oshganligidan dalolat beradi. Mamlakatimizda naqd pulsiz hisob-kitoblar tizimini yanada rivojlantirish hamda ushbu tizimni takomillashtirish doirasida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 19-apreldagi PK-1325-sonli «Bank plastik kartalaridan foydalangan holda hisob-kitob tizimini rivojlantirishni rag‘batlantirish bo‘yicha qo‘srimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Qarori ijrosi yuzasidan Markaziy bank, O‘zbekiston banklari Assotsiatsiyasi va Yagona umumrespublika protsessing markazi (YaUPM) tomonidan «Uzkart» banklararo to‘lov tizimi ishtirokchilari bo‘lgan tijorat banklari bilan birgalikda «online» rejimida ishlaydigan «Smart-Vista» EMV texnologik platformasi to‘liq joriy etildi. Shu bilan bir katorda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «2011–2015 yillarda respublika moliya-bank tizimini yanada isloh qilish va barqarorligini oshirish hamda yuqori xalqaro reyting ko‘rsatkichlariga erishishning ustuvor yo‘nalishlari to‘g‘risida»gi 2010-yil 26-noyabrdagi PK-1438-sonli Karori ijrosini ta’minlash borasida YaUPM tomonidan server va kommunikatsiya jihozlari, tizimli dasturiy ta’minotlar xarid qilinib,

o‘rnatildi va ishga tushirildi, server va terminallar uchun amaliy dasturlar yaratildi. Natijada tijorat banklarining bo‘limlari va filiallaridan Bosh bank ma’lumotlarni qayta ishlash markaziga yetkaziladigan ma’lumotlarni qayta ishlash bo‘yicha oraliq bo‘g‘inlarni chiqarib tashlash hisobiga to‘lovlarning o‘tkazilishini tezlashtirishga erishildi.

Shu bilan birga, «On-Line» rejimida ishlovchi «Uzkart-EMV» milliy banklararo plastik kartochkalar to‘lov tizimini joriy etishni jadallashtirish maqsadida tijorat banklarida tegishli dasturiy-apparat majmualari ishga tushirildi hamda EMV texnologiyasiga moslashgan terminallar joriy kilindi. Bu ishlar natijasida, 2016-yil 1-yanvar holatiga respublika bo‘yicha barcha tijorat banklari tomonidan onlayn rejimida ishlaydigan 8 426 280 ta bank plastik kartalari muomalaga chiqarilishiga erishildi.

«Smart-Vista»EMV tizimida «on-line» rejimida ishlashga mo‘ljallangan terminallarning sifatli ishlashini ta’minalash maqsadida YaUPMning server tizimi va aloqa kanallari sifatli va uzluksiz ishlashini monitoring kilish.

Respublika bank tizimida yuqorida qayd etilganlarning joriy kilinishi tizim a’zolari hisoblangan banklar, shuningdek, tizim foydalanuvchilar bo‘lgan, mablag‘larni to‘lovchilar va mablag‘larni oluvchilar uchun kuyidagi afzallikkarni yuzaga keltiradi.

Eng muhimmi, hozirgi kunda respublikamizda dolzarb masala hisoblangan kommunal xizmat ko‘rsatuvchilar (elektr energiyasi, tabiiy gaz, maxsustrans xizmati, issiklik manbai, suvsoz xizmati va boshkalar) ning kommunikatsiya tarmoqlari infratuzilmasi shakllantirilib, ushbu xizmatlar bo‘yicha aholi tomonidan amalga oshirilgan to‘lovlardan real vaqt rejimida mablag‘lar oluvchining hisobvaraklariga o‘tkazilishi bilan birga, elektron jurnallarda har bir mablag‘ to‘lovchilarning kommunal xizmatlar uchun to‘langan mablag‘larining summasi, muddati (yil, oy, kun, soat, dakika, soniya ko‘rinishida) va to‘liq rekvizitlari bo‘yicha qayd etib boriladi. Mablag‘larni to‘lovchilar internet tarmog‘i yoki mobil telefonlariga SMS-xabarnoma kelishi orqali o‘z shaxsiy kabinetlaridan har bir communal xizmatlar

bo‘yicha to‘lovlar tarixini real vaqt rejimida nazorat qilish imkoniyati yaratiladi. Bu esa to‘lovlarning ishonchlilagini hamda shaffofligini ta’minlaydi.

Xulosa va takliflar (Conclusion / Recommendations).

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bozor iqtisodiyotiga o’tish davrida O’zbekiston Respublikasi Markaziy bankining valyutani tartibga solish tizimi va valyuta siyosati o’ziga xos xususiyatlarga ega.

Erkin suzib yuruvchi valyuta kurslari tizimida Markaziy bank valyuta siyosatining iqtisodiyotga ta’siri kapitallarni eksport va import qilishni rag’batlantirishda namoyon bo’ladi. Buning mazmuni, milliy valyuta kursini barkaror saklab turish bilan belgilanadi. Milliy valyuta kursini barkaror ushlab turish O’zbekiston Respublikasi Markaziy bankining bosh maqsadi bo’lib hisoblanadi. Shu jihatdan, Markaziy bankka oltin-valyuta rezervlarini boshqarish yuklatilgan. So’mning nisbiy barqarorligiga faqat makroiktisodiy ko’rsatkichlarni bir maromga yetkazilgandagina erishish mumkin.

Mamlakatning oltin-valyuta rezervlarini boshqarish rezerv aktivlari tarkibini takomillashtirish maqsadida diversifikasiya qilinadi. Oltin-valyuta rezervlarini ularning xavfsizligi va diversifikasiya asosida boshqarish yukorida ta’kidlab o’tilganidek, O’zbekiston Respublikasi Markaziy bankining pul-kredit va valyuta siyosatining asosiy vazifasi milliy valyutamizni boshqa davlatlarning kattik valyutalariga almashinishini ta’minlashdan iboratdir. Shuningdek, to’lov balansining joriy operatsiyalari bo‘yicha mavjud cheklowlarni olib tashlash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Buning uchun dunyo tajribalari shuni ko’rsatmokdaki, birinchi navbatda chet-ellik hamkorlarni qiziqtirish va ular bilan teng huquqlilik asosida ish olib borish maqsadida ularga ko’proq qulayliklar yaratish tavsiya etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Markaziy bankining valyuta siyosati milliy valyutamizning barqarorligini oshirishga va chet el valyutalariga hech bir to’siqsiz almashinishiga xizmat qilishi lozim. Shunday qilib, iqtisodiyotni valyuta

munosabatlari orqali tartibga solish jarayonlarida Markaziy bankning tutgan o'rni va mavqeい iqtisodiyotni erkinlashtirishning hozirgi bosqichida, O'zbekiston Respublikasi mamlakati iqtisodiyotining kon-tomiri hisoblangan bank tizimini yanada isloh kilish, uning barqarorligini oshirish, yukori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalangan holda zamonaviy naqd pulsiz hisob-kitoblar mexanizmlarini joriy etish bo'yicha olib borilayotgan ishlar banklarimiz tomonidan mijozlarga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifati, to'lov intizomi va madaniyatini yangi bosqichiga ko'tarilishini ta'minlash bilan birga, barcha iqtisodiy tarmoqlar taraqqiyotini mustahkamlashga ham o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi.

Foydalanalgan adabiyotlar (References)

1. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida" gi Konuni (1995 yil 21 dekabr)
2. Xalq banki tomonidan aholi jamg'armalarini rasmiylashtirish tartibi №15 yo`riqnomasi.
3. «Davlat statistikasi» to`g`risida O'zbekiston Respublikasi qonuni.
4. Statistika finansovoy. Podred V.X Solikoy M. 1996 g.
5. Tijorat banklari buxgalteriya hisobi schyotlar plani № 290 13 noyabr, 1996y
6. O`zbekiston Respublikasi bank muassasalarida buxgalteriya hisobi va hisobotlarini yuritish qoidasi. № 615 sentyabr, 1997y
7. O`zbekiston Respublikasi banklari tomonidan xo`jalik sub'ektlarini uzoq muddatli kreditlashni tashkil qilish qoidasi №330 10.05.1997y.
8. Xo`jalik sub'ektlarining qiska muddatli kreditlashni tashkil qilish qoidasi №33 20.04.1996y.
9. O`zbekiston Respublikasi naqd pulsiz hisob-kitoblarni yuritish qoidasi №60 4.09.1995y.